

PRILOG ZA BUDUĆU BIBLIOGRAFIJU BOSANSKIH BOGUMILA

Bosanski srednji vijek bogat je mnogim dragocjenim i zanimljivim svjedočanstvima o ljepoti, savršenstvu i životu dobrih Bošnjana, svemu onome što u jednoj stvarnoj i potpunoj formi i suštini može i treba da se smatra vrijednim dokazom njihovog postojanja. Mnoge pojave, dešavanja i procesi u ranijim istraživačkim zahvatima dobijali su ideološku opremu, pa su se bez puno napora približili postojećim ideološkim i političkim sistemima. Sigurno je, da su i bosanski bogumili, kao temeljan dokaz, pored ostalog autohtonog trajanja bosanskog bića bili upotrebljavani i zloupotrebljavani kao zalag dnevopolitičkih ili velikodržavnih prohtjeva.

Već davno je konstatovano da su bosanski bogumili najznačajnija istorijska pojava u životu dobrih Bošnjana kako na društveno-ekonomskom, kulturno - civilizacijskom, vjerskom, ali i na ideološko-političkom polju djelovanja. Posebnost njihova djelovanja na svim poljima srednjovjekovnog života, kako na kulturnom, političkom, vjerskom pa čak i na državnompravnom, zahtijevali su temeljna istraživanja kao i prikupljanje svih znanih tragova u istorijskim izvorima i u literaturi.

Literatura bilježi dugogodišnja istraživanja za porijeklom i svim osnovnim vidovima djelovanja bosanskih bogumila, njihovim vezama i dodirima sa sličnim ili srodnim poimanjima odnosa u društvu, ali i tumačenja osnovnih vrijednosti svijeta. Preko jednog vijeka traje istraživanje bogumila, od pionirskih zahvata dr Franje Račkog do današnjih dana o korijenima, vezama, dodirima, suštini, načinu ispovijedanja i svega ostalog vezanog za bosanske bogumile.

Za jedan sveobuhvatniji pogled na djelatnost ovog zanimljivog i vrijednog vjerskog učenja, ali i društvenog pokreta neophodno je prikupiti na jednom mjestu svako bibliografsko spominjanje. Bilo je više pokušaja da se prikupi ova građa i treba konstatovati da su potezi uglavnom novijeg datuma. Razlog kašnjenja vjerovatno leži u činjenici što se suštinsko opredjeljenje bosanskih bogumila topilo u političko-ideološkim tj. oprečnim posmatranjima koji su se zasnivali na očuvanju i isticanju njihovih nacionalnih političkih posebnosti ili "opredjeljenosti". Uvidom u dosadašnje pokušaje može se konstatovati da su svi pokušaji bibliografske obrade nepotpuni iz više razloga. Jedan broj u sebi ne sadrži sve one potrebne bibliografske podatke te se tako ne može dobiti potpun pregled o osnovnim tokovima njihove djelatnosti. Druga skupina sadrži netačne podatke, a evidentni su i radovi koji su svjesno izbjegavali potpunost u prezentovanju građe. Često su ambicije pojedinih istraživača bosanskog bogumilstva išle za tim da se na jednom mjestu objedine svi spomeni, ali i pored velikog broja uključenih jedinica evidentne su manjkavosti. Nedostajalo je mnogo toga, pojedini podaci su netačno preuzimani i to je unosilo dalju zabunu.

U drugom dijelu ovog saopštenja pokušaće se dati kritički osvrt na dio objavljenih bibliografija bogumila. Tako istraživači Božidar Kovačević, Aleksandar Solovjev, Đorđe Sp. Radojičić, Herta Kuna, Jaroslav Šidak uz studije donose i bibliografije u kojima se primjećuju i jedinice sa vidljivim nedostacima, prije svega evidentan je izostanak važnih jedinica kao i nekog obaveznog bibliografskog materijala. Knjiga: Bogumilska crkva bosanskih krstjana, Chicago, 1962, str. 509, lat. Dominika Mandića sadrži popis 188 jedinica izvora, a djela i rasprave 282 jedinice. Uz jedan broj bibliografskih jedinica uključeni su i dijelovi rasprava koje imaju podatke iz opšteg poznavanja katoličke crkve, tako da su njima veze sa bogumilima vrlo simbolične. Kod drugog broja bibliografskih jedinica podaci za stranice, kao i godina izdavanja nije sigurna ili uopšte nisu dati tako da se nije u mogućnosti pouzdati u njihove navode i koristiti ih kao sigurno. Često se navodi naslov časopisa kao bibliografska jedinica što opet onemogućava sticanje pravih informacija.

Knjiga Franje Šanjeka, Bosansko-humski /hercegovački/ krstjani i katarsko - dualistički pokret u srednjem vijeku. - Zagreb 1975, str. 216, lat, sadrži 158 jedinica istorijskih izvora dok rasprave i prilozi imaju 340 jedinica. Radi se o obuhvatnoj zbirci, ali u kojoj je evidentan izvjestan broj nedostataka i to prije svega što joj nedostaju neka standardna djela o bogumilima, zatim nedostaje osnovni bibliografski materijal, ali ima i izvjesnih netačnosti. Opet, karakteristično je i to da pojedine jedinice uključene u ovu zbirku nemaju nikakvih veza sa bogumilima te se tako gore spomenuta brojka može korigovati. Kritički kada se osmotre ove dvije zbirke može se konstatovati da ni Mandić ni Šanjek nisu samostalni nego su najveći broj podataka preuzimali iz već gotovih popisa o bogumilima i na taj način preuzimali greške koje su u njima evidentne. Mnogi nedostaci kod ovih autora su tzv. tehničke prirode, ali postoje i odstupanja od standardnih bibliografskih metoda.

Sredinom osamdesetih godina pojavila su se dva nova priloga posvećena bibliografiji bosanskih bogumila. Knjiga dr Pave Živkovića, Bibliografija objavljenih izvora i literature o srednjovjekovnoj Bosni, Sarajevo 1983. koja sadrži ukupno 288 bibliografskih jedinica o bosanskim bogumilima i njena prednost je u tome što su skoro sve jedinice usko povezane sa bosanskim bogumilima, što nije slučaj sa ranije spomenutim zbirkama. Primjetljivo je da jedan broj podataka o bosanskim bogumilima nije uključen dok u tehničkom pogledu u knjizi ima podosta grešaka različitog tipa. U prilogu mr Salih Jalimam, Prilog bibliografiji o *Crkvi bosanskoj i bogumilstvu*. - Godišnjak Društva istoričara BiH, XXXVI, Sarajevo 1985, str. 176-196 prikupljeno je preko 700 bibliografskih jedinica koje su već tada istaknute kao osnov za neko buduće potpunije istraživanje. Ispravljene su mnoge ranije greške, netačno navođenje te se smatra solidnom osnovom za dalja istraživanja.

Buduća bibliografija bosanskih bogumila trebala bi da sadrži sve one podatke o ovoj izuzetnoj pojavi i što je u vezi sa njom, posebno rezultate istraživanja u periodici. Potrebno je uključiti i dijelove istorijskog materijala koji ima tzv. drugorazredni značaj kao npr. prikaz, osvrt, ocjena, critica i tome

slično pa i radove koji svojom strukturom i metodologijom kao i pristupom odudaraju od klasične literature o bogumilima. Uključivanje ovakvog materijala i njihovo tumačenje kao djela od znanja i značaja i ima stručno-naučnu, ali i edukativnu potrebu. Posebno i zbog toga što tekstove pišu učesnici i direktni protivnici u sporovima i polemikama koji traju cijeli vijek, pa je i u tome posebna draž tih tekstova.

Istraživački zahvat da se objedini na jednom mjestu sve što je napisano o bosanskim bogumilima, pored već naglašenih pretpostavki, u metodološkom pogledu obuhvatio bi slijedeće dijelove toga procesa:

1. Opšti podaci o bogumilima
2. Veze bogumila sa sličnim pokretima
3. Vjersko učenje bogumila
4. Islam i bogumili
5. Katolička crkva i bogumili
6. Pravoslavlje i bogumili
7. Bogumili u Bugarskoj
8. Bogumili u Crnoj Gori
9. Bogumili u Hrvatskoj
10. Bogumili u Makedoniji
11. Bogumili u Srbiji
12. Bogumili u Bosni i Hercegovini
13. Srednjovjekovna Bosna u sklopu širih teritorija
14. Pregled istorija Bosne u srednjem vijeku
15. Bosanski bogumili do 1322. godine
16. Bosanski bogumili do 1391. godine
17. Bosanski bogumili od 1391. godine
18. Bosanski bogumili i materijalna kultura
19. Običaji bosanskih bogumila
20. Bosanski bogumili i umjetnost
21. Bosanski bogumili i stećci
22. Književno stvaranje bosanskih bogumila.

Treba naglasiti da se i kroz bibliografiju bosanskih bogumila može i treba tumačiti njihovo izrastanje u problematičan proces sa nizom dilema i žestine koja njima daje oreol tajanstvenosti. Nije jedanput naglašeno da bosanski bogumili iza sebe ili oko sebe pa čak često ukomponovano u svoje životno biće sadrže skrivene tajne ili javne zahtjeve ili težnje pojedinih političkih ili ideoloških koncepcija susjeda u njihovom uključenju u svoje posjede.

Potreba da se istraži, prije svega bibliografski a kasnije i istraživački kroz istorijsko djelo je nasušna i ovaj prilog je samo još više pospješuje. Možda bi u nekom sređenijem vremenu svaki pokušaj trebalo koncipirati kao ukupan utisak i dojam o širini i dubini ovog vjerskog učenja ali koji je istovremeno i narodni pokret u srednjovjekovnoj bosanskoj državi time bi se i naša znanja proširila.